

УДК 364.6:355.1-057.36(477)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.3.2>**Тетяна ЗАХАРІНА**

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, Національного університету «Чернігівська політехніка», вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, Україна 14035, tanyakolenichenko@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0357-745

Tetiana ZAKHARINA

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social work Chernihiv Polytechnic National University, Shevchenko Street, 95, Chernihiv, 14035, tanyakolenichenko@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0357-745

АНАЛІЗ ПРАКТИК І ПРОЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

ANALYSIS OF PRACTICES AND PROJECTS OF SOCIAL REINTEGRATION OF HYBRID WAR VETERANS IN THE CONDITIONS OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Реінтеграція ветеранів є важливим завданням держави й соціальних інституцій. В статті проаналізовано нормативні і законодавчі акти з питань державного регулювання процесу реінтеграції ветеранів, визначено стан досліджуваної проблеми у провідних наукових працях з галузі соціології та соціальної роботи; здійснено ґрунтовний аналіз Концепції реінтеграції та підтримки учасників бойових дій у м. Києві, як прикладу стратегічного планування реінтеграційної програми.

***Мета статті** полягає в аналізі наявних практик і проєктів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни в умовах сучасного українського соціуму та окреслення кола проблем, що стоять на заваді ефективному запровадженню комплексу механізмів соціальної реінтеграції. Досягнення поставленої мети здійснювалося шляхом виконання ряду завдань: визначити місце поняття «соціальна реінтеграція військовослужбовців і ветеранів» у системі категорій, що використовуються в соціології та соціальній роботі; проаналізувати досвід соціальної реінтеграції в Україні на основі наявних програм та концепцій; виявити можливості покращення процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів шляхом оптимізації існуючої практики соціальної реінтеграції.*

***Методологія** статті полягає у системному аналізі та комплексному підході до вивчення провідного наукового досвіду, нормативних та законодавчих актів, соціально-економічних процесів, пов'язаних із реінтеграцією військовослужбовців та ветеранів. Наряду із загальнонауковими, застосовувалися методи статистичного дослідження, моделювання, експертних оцінок та ін.*

***Наукова новизна** дослідження полягає у визначенні комплексу механізмів соціальної реінтеграції на основі аналізу існуючих програм та концепцій реінтеграції ветеранів в Україні.*

***Висновки** статті узагальнюють основні тенденції реінтеграційної діяльності в сучасному українському соціумі, окреслюють основні перешкоди та шляхи удосконалення процесу реінтеграції ветеранів, визначають перспективи подальших досліджень.*

***Ключові слова:** реінтеграція, ветеран, концепція, державна політика, законодавчий акт, соціальна адаптація.*

Reintegration of veterans is an important task of the state and social institutions. The article analyzes normative and legislative acts on the state regulation of the process of reintegration of veterans, defines the state of the investigated problem in leading scientific works in the field of sociology and psychology; a thorough analysis of the Concept of reintegration and support of combatants in Kyiv was carried out, as an example of strategic planning of the reintegration program.

***The purpose** of the article is to analyze the existing practices and projects of social reintegration of veterans of the hybrid war in the conditions of modern Ukrainian society and outline the range of problems that stand in the way of the effective introduction of a complex of social reintegration mechanisms. Achieving the set goal was accomplished by performing a number of tasks: determining the place of the concept of "social reintegration of servicemen and veterans" in the system of categories used in sociology and social work; to analyze the experience of social reintegration in Ukraine based on existing programs and concepts; identify opportunities for improving the process of reintegration of servicemen and veterans by optimizing the existing practice of social reintegration.*

***The methodology** of the article consists in a systematic analysis and a comprehensive approach to the study of leading scientific experience, normative and legislative acts, socio-economic processes related to the reintegration of military personnel and veterans. Along with general scientific methods, methods of statistical research, modeling, expert evaluations, etc. were used.*

***The scientific novelty of the research** consists in determining the complex of mechanisms of social reintegration based on the analysis of existing programs and concepts of reintegration of veterans in Ukraine.*

***The conclusions** of the article summarize the main trends of reintegration activities in modern Ukrainian society, outline the main obstacles and ways to improve the process of reintegration of veterans, determine the prospects for further research.*

***Key words:** reintegration, veteran, concept, state policy, legislative act, social adaptation.*

Постановка проблеми. Проблеми, пов'язані з функціонуванням системи соціальної реабілітації взагалі та реінтеграції військовослужбовців – учасників збройних конфліктів, зокрема, традиційно розглядаються в рамках завдань організації соціальної політики держави, оскільки здебільшого віднесено чинним законодавством України до компетенції органів соціального захисту населення.

Категорія «соціальна реінтеграція військовослужбовців та ветеранів» пов'язана з системою понять, що охоплюють усі явища суспільної життєдіяльності, включаючи всі види культурної, трудової, економічної та іншої діяльності соціальних груп та індивідів, які в опинилися в умовах соціальної ізоляції, дискримінації з боку суспільства чи вважають себе такими. Поняття «соціальна реінтеграція військовослужбовців та ветеранів» відображає процесуальні характеристики повернення учасників бойових дій до нормального мирного життя серед людей, не травмованих військовими діями [1; 2].

Реінтеграційні програми, що існують на сьогоднішній момент в Україні, є досить поверхневими, потребують значного вдосконалення, необхідного для забезпечення комплексної соціальної реабілітації. Нагальною проблемою є їхнє удосконалення відповідно до викликів суспільства, наповнення їх чіткими алгоритмами взаємодії усіх структур, задіяних в процесі реінтеграції, їх критичний аналіз фахівцями різних галузей.

Для формування дієвої цільової програми комплексної реінтеграції військовослужбовців та ветеранів, що включає питання медичної, психологічної, моральної, соціально-економічної, соціально-культурної реабілітації даного контингенту, варто розглянути та проаналізувати наявні стратегії та концепції й ґрунтовно проаналізувати наукову базу з проблеми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2019 році з обранням нового Президента України та затвердженням нового складу Парламенту одним з першочергових завдань, заявлених в порядку денному, постала деокупація та реінтеграція окупованих територій. До напрямків роботи парламентського Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин було внесено питаннями деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій [4]. У жовтні 2019 року у Верховній Раді України навіть було створено Тимчасову спеціальну комісію з питань формування та реалізації державної політики з відновлення територіальної ціліс-

ності й забезпечення суверенітету України, однак у відкритому доступі на жаль немає жодної інформації про результати її діяльності.

В тому ж році не гостро, але все ж підіймався питання реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та їх сімей – Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України було об'єднано з Міністерством у справах ветеранів України, реорганізована структура отримала назву Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. Серед основних досягнень утвореної структури можна виокремити такі: спрощення порядку перетину дитьми лінії розмежування та адміністративного кордону з окупованим Кримом [10]; ремонт та технічне облаштування сервісних зон на контрольних пунктах в'їзду-виїзду з окупованою територією Криму [9]; затвердження переліку товарів, що заборонені для перевезення на територію ОРДЛО (до цього існував список дозволених товарів) [8] та інші. В тому ж році Президент України створив Комісію з питань правової реформи, одна з робочих груп даної комісії створена з метою вирішення питання реінтеграції тимчасово окупованих територій [13].

Ще одним нормативним кроком до реінтеграції окремих категорій громадян є Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони країни від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» в якому зазначено, що «в умовах триваючого здійснення заходів щодо забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в зоні АТО/ООС забезпечення реінтеграції учасників бойових дій до мирного життя є важливим завданням держави» [7].

Однак серед усіх цих важливих питань на жаль не видно створення реально працюючих механізмів реінтеграції населення, що потребує того, а саме ветеранів та членів їх сімей. З початком повномасштабного вторгнення питання реінтеграції стало ще гострішим, адже кількість тимчасово переміщених осіб, військовослужбовців та ветеранів зростає у рази.

Актуальним є питання реінтеграції ветеранів й у наукових дослідженнях вітчизняних вчених, серед яких Бойко-Бузиль Ю., Єгорова О., Коленіченко Т., Ржевська Н., Сімахова А., Явір В., та ін. Однак аналіз нормативних документів та сучасних наукових досліджень в більшості дають уривчасті дані щодо змістового та понятійного наповнення

поняття «реінтеграція учасників бойових дій», тоді як для успішної реалізації даної діяльності необхідним є розкриття психологічних, соціально-економічних і правових основ реінтеграції [3].

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в аналізі наявних практик і проєктів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни в умовах сучасного українського соціуму та окреслення кола проблем, що стоять на заваді ефективному запровадженню комплексу механізмів соціальної реінтеграції.

Визначена мета конкретизується у таких задачах:

1. Визначити місце поняття «соціальна реінтеграція військовослужбовців і ветеранів» у системі категорій, що використовуються в соціології та соціальній роботі.

2. Проаналізувати досвід соціальної реінтеграції в Україні на основі наявних програм та концепцій.

3. Виявити можливості покращення процесу реінтеграції військовослужбовців та ветеранів шляхом оптимізації існуючої практики соціальної реінтеграції.

Методологічну основу дослідження становить системний аналіз та комплексний підхід до вивчення провідного наукового досвіду, нормативних та законодавчих актів, соціально-економічних процесів, пов'язаних із реінтеграцією військовослужбовців та ветеранів. Наряду із загальнонауковими, застосовувалися методи статистичного дослідження, моделювання, експертних оцінок та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ст. 16 Закону України «Про соціальні послуги» реінтеграція визначається як «соціальна послуга, що передбачає узгоджені дії фахівців із надання постійної або систематичної комплексної допомоги» [4]. В наукових джерелах соціальна реінтеграція розглядається як «процес повернення людини в суспільство в ролі активного й незалежного члена соціального життя, що передбачає відновлення втрачених соціальних зв'язків та досягнення відповідного рівня емоційного стану» [12, с. 134]; як динамічний, активний процес адаптації [6]; як «повторне включення людини до групи або процес включення в суспільство» [2, с. 37].

В записці Генерального секретаря ООН Кофі Аннана від 24.05.2005 р. реінтеграцію визначено як процес, в результаті якого колишні військовослужбовці набувають цивільного статусу, отримуючи стабільну зайнятість і сталий дохід. Таким чином, реінтеграція є соціально-економічним процесом, що має відкриті часові рамки, й який відбува-

ється першочергово у громадах на місцевому рівні [14, с. 121]. В наявних же українських концепціях і програмах реінтеграції військовослужбовців та ветеранів реінтеграції розглядання уповноваженими особами є як соціальна послуга, а не державна стратегія, що є першочерговою помилкою.

Однією з перших цілісних програм реінтеграції військовослужбовців і ветеранів, розроблених вже в умовах повномасштабного збройного протистояння та запровадження воєнного стану є Концепція реінтеграції та підтримки учасників бойових дій у м. Києві. Дана концепція передбачає напрямки реалізації державної та місцевої політики у сфері «соціального захисту ветеранів війни, зокрема, при забезпеченні їх психологічної, фізкультурно-спортивної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, медичного забезпечення, популяризації позитивного образу ветерана, реінтеграції учасників російсько-української війни у мирне життя» [5]. Актуальність розробки та впровадження даної концепції підтверджується наведеними в документі статистичними даними, зокрема зростанням кількості учасників бойових дій серед киян у 32 рази в порівнянні з 2014 роком (рис. 1).

В Концепції визначено шляхи реалізації державної політики щодо підтримки ветеранів та членів сімей загиблих, вказано напрямки діяльності та уповноважені органи (таблиця 1).

В Концепції також заявлено про створення центру реінтеграції «KYIV MILITARY HUB» та визначено шляхи взаємодії центру з органами місцевого самоврядування, організаціями та установами.

Загалом в документі зазначено, що реалізація концепції сприятиме:

- реінтеграції у соціум колишніх учасників бойових дій;
- зміцненню соціальної згуртованості та індивідуальних зв'язків із суспільством;
- консолідації ветеранської спільноти; відновленню сімейних та трудових відносин;
- підтримці ветеранів у переході з військової кар'єри до цивільного життя;
- системному моніторингу фізичного та психічного здоров'я;
- активному залученню сім'ї до процесу соціальної адаптації ветерана;
- промоціям позитивного образу учасників бойових дій;
- підсиленню відчуття гідності колишніх комбатантів;
- активному залученню місцевої громади до процесу соціальної адаптації ветеранів» [5].

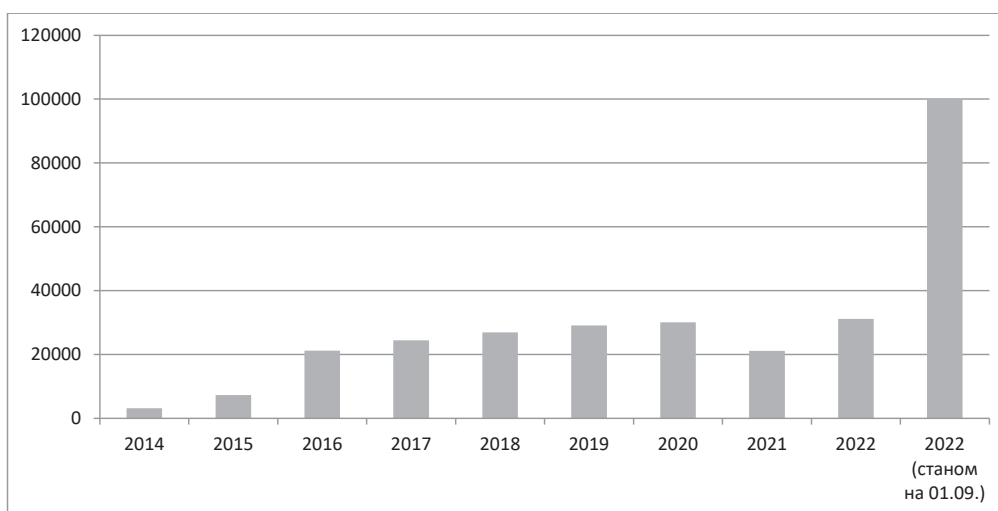

Рис. 1. Кількість киян-учасників бойових дій (2014–2022 рр.)

Таблиця 1

№ з/п	Уповноважений орган реалізації державної політики	Діяльність	Напрямок реінтеграції
1	2	3	4
1	Міністерство соціальної політики України	<ul style="list-style-type: none"> – пенсійне забезпечення осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів сімей загиблих (померлих) УБД – пільги на житлово-комунальні послуги – позачергове обслуговування закладами та установами, що надають соціальні послуги з догляду – щорічна разова грошова допомога до 5 травня – забезпечення допоміжними засобами реабілітації – безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. 	Соціально-економічний
2	Міністерство у справах ветеранів України	<ul style="list-style-type: none"> – безоплатне отримання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та – виробів медичного призначення за рецептами лікарів – першочергове забезпечення житлою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов – пільги на навчання учасникам бойових дій – проведення психологічної реабілітації та професійної адаптації – організація соціальної та професійної адаптації – національно-патріотичне виховання – щорічна разова грошова допомога до 5 травня та одноразові грошові допомоги в разі настання інвалідності чи смерті учасників бойових дій – одноразова грошова допомога в разі настання інвалідності чи загибелі (смерті) УБД – контроль за реалізацією пільг та гарантій відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», у сфері трудових відносин, податків та зборів, безоплатного проїзду тощо – організація поховань та перепоховань. 	Медичний, соціально-економічний, професійний, соціально-психологічний, правовий
3	Міністерство внутрішніх справ України	<ul style="list-style-type: none"> – щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів – щомісячні додаткові винагороди військовослужбовцям – одноразова грошова допомога в разі настання інвалідності чи загибелі (смерті) поліцейських, які брали участь в бойових діях. 	Медичний, соціально-економічний

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
4	Міністерство оборони України	<ul style="list-style-type: none"> – одноразова грошова допомога в разі настання інвалідності чи загибелі (смерті) УБД – першочергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів) – щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів – проведення психологічної реабілітації та професійної адаптації – щомісячні додаткові винагороди військовослужбовцям – безоплатне поховання. 	Медичний, соціально-економічний
5	Міністерство освіти і науки України	<ul style="list-style-type: none"> – пільги на навчання учасникам бойових дій та їх дітям. 	Професійний
6	Міністерство охорони здоров'я України	<ul style="list-style-type: none"> – першочергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів) – безоплатне отримання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів – першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація – безкоштовне лікування в закладах охорони здоров'я – щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів 	Медичний

Звичайно дана концепція не є досконалою та потребує доопрацювання та уточнення конкретних кроків реалізації програми реінтеграції. Зокрема в концепції недооцінено значення освітніх установ і закладів освіти різних рівнів у професійній перепідготовці ветеранів з метою набуття ними нової професії, у соціально-психологічній реабілітації та у можливості підвищення громадської активності колишніх військовослужбовців. Однак вона є першою ґрунтовною спробою розглянути процес реінтеграції військовослужбовців та ветеранів з позиції комплексної міжгалузевої діяльності в умовах сучасних соціальних викликів.

Прикладом соціальної практики, спрямованої на реінтеграцію військовослужбовців та ветеранів може бути спецпроект «Української правди. Життя» спільно з Національною платформою «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію», який висвітлює приклади успішної безпечної реінтеграції через публікацію особистих історій героїв. Даний проект сприяє позитивній мотивації військовослужбовців та ветеранів до відновлення власної соціальної активності, а також сприяє підвищенню соціального статусу ветеранів.

Звичайно досягнення України в напрямку соціальної реінтеграції не обмежуються описаним досвідом, а проведений аналіз спрямований на визначення головних тенденцій у плануванні та реалізації державної політики з питань реінтеграції військовослужбовців та

ветеранів та способу залучення в даний процес неурядових організацій та установ.

Висновки. Сучасні держави прагнуть повного усіх категорій громадян до участі у суспільному житті країни. Саме тому реінтеграція ветеранів є важливим завданням держави й соціальних інституцій. Принцип, за яким військовослужбовці та ветерани стають не фінансовим та соціальним тягарем для держави, а повноцінними громадянами та платниками податків є основоположним у реінтеграційній політиці.

В процесі виконання дослідження, що лягло в основу статті, було здійснено аналіз нормативних і законодавчих актів з питань державного регулювання процесу реінтеграції ветеранів, визначено стан досліджуваної проблеми у провідних наукових працях з галузі соціології та психології. Здійснено ґрунтовний аналіз Концепції реінтеграції та підтримки учасників бойових дій у м. Києві, як прикладу стратегічного планування реінтеграційної програми.

В результаті проведеної роботи можна зробити висновок, що реабілітаційні процеси щодо ветеранів можна оптимізувати за допомогою інтеграції воєдино спеціально розроблених управлінських механізмів: фінансово-економічних, правових, організаційних, соціально-психологічних та ін. та шляхом організації спільної діяльності органів влади, державних інститутів, недержавних організацій та установ і громадськості.

Перспектива подальших досліджень полягає у розширенні спектру взаємодії установ та організацій в напрямку реінтеграції вете-

ранів, пошук шляхів максимального використання інтеграційного потенціалу усіх учасників процесу й залучення нових ресурсів.

Література:

1. Applebaum, A., Pomerantsev P., Gaston S., Montague M., Gumenyuk N., Barbieri J., Oliinyk A, Lemishka O., & Hrytsak Y. From «Memory Wars» to a Common Future: Overcoming Polarisation in Ukraine. LSE–Arena, July 2020. Accessed November 26, 2020.
2. Reistetter T. A. Appraising evidence on community integration following brain injury: a systematic review. *Occupational therapy international*. 2005. P. 196–217.
3. Бойко-Бузиль, Ю. Правові та психологічні основи поняття «реінтеграція учасників бойових дій». Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2021. Випуск 9. С. 28–34 <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.4>
4. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 27.11.2020)
5. Концепції реінтеграції та підтримки учасників бойових дій у м. Києві (2022). https://drive.google.com/file/d/1uVeGJvcL2HU667ii8eTlu0fCT6S_ytL5/view
6. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ: Міжнародна Організація з Міграції. 2015. 100 с.
7. Наказ Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України «Про затвердження Переліку і обсягів (вартості/ваги/кількості) обмежених або заборонених до переміщення через лінію розмежування та до/з гуманітарно-логістичних центрів товарів, від 18.11.2019 № 92. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1181-19#Text>
8. Постанова Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29.08.2019 № 19-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text>
9. Постанова Верховної Ради України від 07.10.2019 № 211-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-IX#Text>
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.01.2020 № 62: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62-2020-%D0%BF#Text>
11. Реінтеграція ветеранів в Україні. Національне опитування. Лютий 2022. URL: VETERANS' REINTEGRATION IN UKRAINE_UKR-NEW.pdf (iom.int) (дата звернення: 18.05.2023)
12. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи. Упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.
13. Указ Президента України № 167/2020 від 05.05.2020: <https://www.president.gov.ua/documents/1672020-33561>
14. Явір В. А. Реінтеграція тимчасово окупованих територій як завдання етнонаціональної політики України. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 437–444. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2017_28_53 (дата звернення: 26.11.2020)

References:

1. Applebaum, A., Pomerantsev P., Gaston S., Montague M., Gumenyuk N., Barbieri J., Oliinyk A, Lemishka O., & Hrytsak Y. (2020). From «Memory Wars» to a Common Future: Overcoming Polarisation in Ukraine. *LSE–Arena*. URL: <https://www.lse.ac.uk/iga/assets/documents/ArenaLSE-From-Memory-Wars-to-a-Common-Future-Overcoming-Polarisation-in-Ukraine.pdf> (data zvernennja: 20.06.2023)
2. Boiko-Buzyl, Yu. (2021). Pravovi ta psykholohichni osnovy poniattia «reintehratsiia uchasnykiv boiovykh dii» [Legal and psychological foundations of the concept of "reintegration of combatants"]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia psykholohichni nauky*. (9): 28–34 <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.4> [In Ukrainian].
3. Reistetter, T. A. (2005). Appraising evidence on community integration following brain injury: a systematic review. *Occupational therapy international*. 196–217.
4. Zakon Ukrainy «Pro sotsialni posluhy» vid 17 sichnia 2019 roku № 2671-VIII. [Law of Ukraine "On Social Services" dated January 17, 2019 No. 2671-VIII.]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (data zvernennia: 27.11.2020). [In Ukrainian].
5. Kontseptsiireintehratsiitapidtrymkyuchasnykivboiovykhdiium.Kyievi(2022).[Conceptsofreintegration and support for combatants in Kyiv]. https://drive.google.com/file/d/1uVeGJvcL2HU667ii8eTlu0fCT6S_ytL5/view [In Ukrainian].
6. Mizhnarodna terminohiia u sferi mihratsii: ukrainsko-anhliiskyi tлумачnyi slovnyk. (2015). [International terminology in the field of migration: Ukrainian-English explanatory dictionary.]. Kyiv: Mizhnarodna Orhanizatsiia z Mihratsii. 100 s. [In Ukrainian].
7. Nakaz Ministerstva u spravakh veteraniv, tymchasovo okupovanykh terytorii ta vnutrishno peremishchenykh osib Ukrainy «Pro zatverdzhennia Pereliku i obsiahiv (vartosti/vahy/kilkosti) obmezhenykh

abo zaboronenykh do peremishchennia cherez liniuu rozmezhuvannia ta do/z humanitarno-lohistychnykh tsestriv tovariv. [Order of the Ministry of Veterans Affairs, Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons of Ukraine "On Approval of the List and Volumes (Value/Weight/Quantity) of Goods Restricted or Prohibited for Movement Across the Line of Demarcation and to/from Humanitarian Logistics Centers]. vid 18.11.2019 № 92. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1181-19#Text> [In Ukrainian].

8. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro perelik, kilkisnyi sklad i predmety vidannia komitetiv Verkhovnoi Rady Ukrainy deviatoho sklykannia» vid 29.08.2019 № 19-IX: []. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text> [In Ukrainian].

9. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 07.10.2019 № 211-IX: [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated October 7, 2019 No. 211-IX:]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-IX#Text> [In Ukrainian].

10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.01.2020 № 62: [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 29, 2020 No. 62:]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62-2020-%D0%BF#Text> [In Ukrainian].

11. Reintegracija veteraniv v Ukrajinu. Nacionaljne opytuvannja. Ljutyj 2022. [Reintegration of veterans in Ukraine. National survey. February 2022.] URL: Veterans' reintegration in ukraine_ukr-new.pdf (iom.int) (data zvernennja: 18.05.2023) [In Ukrainian].

12. Tlumachnyi slovnyk-minimum iz sotsialnoi pedahohiky ta sotsialnoi roboty (2017). [Minimum explanatory dictionary of social pedagogy and social work]. Upor. L. V. Lokhvytska. Ternopil: Mandrivets, 232. [In Ukrainian].

13. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 167/2020 vid 05.05.2020: [Decree of the President of Ukraine No. 167/2020 of May 5, 2020]. [<https://www.president.gov.ua/documents/1672020-33561> In Ukrainian].

14. Iavir, V. A. (2017). Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii yak zavdannia etnonatsionalnoi polityky Ukrainy [Reintegration of temporarily occupied territories as a task of ethno-national policy of Ukraine]. *Pravova derzhava*. 28: 437–444. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2017_28_53 (data zvernennia: 26.11.2020) [In Ukrainian].